

Cerro del Villar-I. El asentamiento fenicio en la desembocadura del río Guadalhorce y su interacción con el "hinterland"

Arqueología. Monografías, Junta de Andalucía, 1999, 355 pàgines i CD

M. E. Aubet, P. Carmona, E. Curià, A. Delgado, A. Fernández i M. Párraga

El jaciment del Cerro del Villar va ser descobert el 1965 i immediatament després (1966-1967) A. Arribas hi va realitzar uns sondejos estratigràfics. No s'hi tornà a realitzar cap treball fins el 1986, en què M. E. Aubet hi inicià un programa d'excavacions continuades que té la virtut de plantejar la investigació en el jaciment com la integració d'aproximacions fetes des de diferents punts de vista disciplinaris. Durant aquest anys, l'equip que treballa al Cerro del Villar ha anat donant compte dels resultats d'excavació en diversos informes preliminars de caràcter parcial i en articles específics (citats en l'aparell bibliogràfic de la publicació); ara, en el llibre que comentem, impecablement editat, es donen a conèixer els treballs realitzats del 1986 al 1995, tot presentant de forma exhaustiva alguns dels resultats de les excavacions d'aquests anys: la seqüència estratigràfica del *Corte 5*, la més completa que ha donat el jaciment fins ara, un dels forns (s. VI aC) del taller de terrisser construït a finals del segle VII aC i documentat en el *Corte 3/4* i un forn del segle V aC corresponent a una reocupació de caràcter estrictament industrial quan la colònia ja ha deixat de funcionar com a tal. Juntament amb la descripció, anàlisi i interpretació dels treballs fets en aquests punts, es dona compte de l'estat de la qüestió pel que fa als diferents estudis que s'integren en el programa: les prospeccions geofísiques (B. i M. Turton), la metodologia informàtica (P. Báscones), l'evolució geomorfològica (P. Carmona), el binomi territori-poblament (E. García Alfonso, J. A. Martín Ruiz), el paleoambient (M. T. Ros, F. Burjachs, A. Palet, E. Villate, M. Millán i M. Bernuz) i els recursos (M. Català, M. Montero, L. García Petit, C.G. Rodríguez, J. Oller, J. Nebot, A. Güell i R. Buxó), a part, naturalment, dels estudis ceramològics dels importants conjunts exhumats en el tall 5 i els forns de terrisser. La nòmina de 27 col·laboradors del volum, a més dels autors, dona una idea de la cooperació interdisciplinària i la col·laboració científica que suposa el programa. Els diversos estudis presenten desequilibris importants entre ells en el sentit que la dinàmica de desenvolupament i gestió del programa fa que en alguns terrenys s'hagin assolit resultats ja molt madurs, per exemple el de la paleo-

geografia, per citar-ne només un, mentre que en d'altres s'està encara al nivell de resultats preliminars subjectes al seu aprofundiment i contrastació en el futur. En un CD annex la publicació presenta els inventaris exhaustius de materials del tall estratigràfic, del forn de terrissa i del jaciment de la Loma del Aeropuerto, així com les anàlisis del sediment i de l'entorn i l'arqueometria de les ceràmiques fenícies, a més del text íntegre de la part de l'estudi que es publica en format paper.

De tota aquesta documentació n'emergeix una colònia fenícia, fundada en la segona meitat del segle VIII aC, d'una extensió d'unes 10 ha, que està emplaçada en un illot de l'estuari del Guadalhorce, dominant la badia de Màlaga, i la finalitat primordial de la qual sembla ser portuària i comercial. El lloc comú de la recerca de recursos minerometal·lúrgics com a motor de l'activitat fenícia —un lloc comú que, sense cap mena de dubte se sosté bé, però del qual s'ha abusat fins a resultar empobridor— té aquí una contrastació i complementació en la mesura que a poc a poc, i gràcies a la tenacitat del projecte del qual la publicació que comentem dona compte, va emergint una gran colònia que no té com a activitat prioritària la minerometal·lúrgia, sinó que se sustenta sobre una funció comercial i estratègica que conjumina la vocació portuària marítima amb la de mercat en la via terrestre que enllaça el Guadalhorce amb Tartessos. La directora del projecte ho ha argumentat en termes d'importació, tant funcional com estructural (carrer comercial porticat del sector 8) del "lloc de mercat" de tipus proximo-oriental.¹ Els circuits comercials de l'assentament integren les produccions de la pròpia colònia (principalment ceràmiques), el comerç amb l'*hinterland* indígena, que proporciona productes agrícoles, ramaders i minerals, i que, a la vegada, es constitueix en client, i un comerç a llarga distància que es posa de manifest a través de la presència al jaciment de manufactures, principalment àmfores, provinents del Pròxim Orient, les ciutats jònies, Atenes, Corint, Cartago i Cerveteri.

Des del punt de vista de l'evolució i caracterització de les diferents fases és fonamental el petit tall estratigràfic 5 (3 x 3 m) que es presenta en el capítol III del volum (pàgines 76-126). Deu estrats permeten seguir a grans trets la història de l'assentament des de la seva fundació en la segona meitat del segle VIII (estrat X), passant per un *hiatus* que afecta tota la primera meitat del segle VII aC, fins al seu abandonament en el primer quart del segle VI aC (estrat II, copes jònies A2 i B2 i *bucchero*), quan la colònia està en un moment que es pot qualificar de *flourit*. Els estrats X a VI evidencien un panorama d'espais de tipus domèstic que queden devastats per l'acció marítima i fluvial en la primera meitat del segle VII aC (estrat V), una acció destructiva que es repeteix novament en el context de l'estrat IV. Els estrats III i II mostren que aquest espai no és ja un espai domèstic sinó que ha passat a ser exterior i forma part del gran complex industrial terrisser del confrontant tall 3/4, construït a finals del

1. M. E. AUBET, "A Phoenician Market Place in Southern Spain", *Festschrift W. Röllig*. Neukirchen-Vluyn, 1997, 11-22 (edició castellana a *Los fenicios en Málaga*, Universidad de Málaga, 1997, 197-213).

segle VII: un gran edifici amb funció de processament i emmagatzematge de ceràmica associat a diverses estructures de combustió i forns. Posteriorment, quan la colònia ja està abandonada (és a dir, es desqualifica l'existència d'una fase colonial Guadalhorce II), es construeix un forn de ceràmica, confrontant també al tall estratigràfic, que funciona durant el segle V aC i que dona lloc a una producció eminentment amfòrica.

L'aportació del forn de ceramista de principis del segle VI aC és també fonamental pel que fa a la interpretació de la dinàmica econòmica de l'assentament del Cerro del Villar i pel que fa a l'estudi de les produccions ceràmiques d'aquest moment i, com a conseqüència, se li dedica tot el capítol IV de l'obra (pàgines 149-305). Es tracta d'un centre de producció de caire industrial o quasi industrial, dedicat bàsicament a la producció d'envasos de magatzem i transport, tot i que aquesta producció es complementa amb una altra línia, més minoritària i menys estandarditzada, en el marc de la qual es produeixen peces molt variades (bols, plats, olles, ampolles, copes, trípodcs, salomons, etc.).

A judici dels autors l'evidència documentada al Cerro del Villar posa de manifest que el seu abandonament no es produeix per cap mena de crisi, sinó simplement per l'erosió i el deteriorament del medi que progressivament va canviant la configuració de l'estuari i converteix l'illot en un indret inadequat per a la vida urbana (recordem els episodis d'inundació dels estrats V i IV). D'altra banda, suposen que, tenint en compte que el moment final del Cerro del Villar coincideix amb els primers nivells documentats a Màlaga, hi degué haver una transferència de població des del Cerro del Villar a Malaka, fet que explicaria la ràpida evolució d'aquesta. Les excavacions al Cerro del Villar i les evidències provinents d'altres investigacions a la zona han portat els autors a retornar a un vell tema, la Mainakea d'Estrabó i Aviè, descrita com a mercat dels nòmades de la costa africana, situada en un promontori, davant d'una illa i un port segur i sota domini indígena. En fan al·lusió per afirmar que el territori colonial podria ser una concessió indígena (pàg. 46). En definitiva, però, i com M. E. Aubet ha argumentat detalladament en un altre lloc,² el que es proposa és la identificació de Mainake-Cerro del Villar i la consideració de Mainake, seguint Aviè, com "la primera Malaka". La identificació del paisatge antic del Cerro del Villar, molt diferent a l'actual, que posa de manifest que la colònia estava en un illot (una barra fluvial), la caracterització del jaciment gràcies a les excavacions d'aquests anys com un assentament de carrers rectes disposats ortogonalment amb grans edificis rectangulars (peculiaritat que s'aparta de les característiques urbanes

de la major part d'assentaments fenicis i que podria explicar algunes de les afirmacions antigues sobre l'aspecte de Mainake), la cronologia, particularment pel que fa al seu moment final, i la possible transferència de població a Màlaga-Malaka són, entre altres, els factors fonamentals en els quals es recolza aquesta nova proposta sobre Mainake.

Entre línies, en alguns moments la lectura sembla posar de manifest dificultats de desenvolupament (ben comprensibles, d'altra banda, en un projecte tan ambiciós) en alguns aspectes dels estudis, la contextualització general i descriptiva del jaciment no és, a la meua manera de veure, prou clara i fàcil per al lector, en algun moment el sistema d'excavació i publicació en talls fa difícil la lectura per a qui no coneix bé el jaciment i l'encomiable esforç de col·laboració científica porta a una estructura expositiva que dilueix una mica les conclusions. Dic això, d'altra banda, òbviament, discutible, com ho és tota opinió, perquè, en certa manera, posa encara més de relleu l'esforç que el projecte i la publicació que comentem constitueixen. El llibre conté una enorme quantitat d'informació tant descriptiva com interpretativa que sens dubte constituirà una referència en endavant i aquest valor de referència no s'atura en els aspectes tractats amb més profunditat en aquest volum sinó que, de fet, es fa extensiu al propi Cerro del Villar en tant que jaciment i en tant que projecte. I això ho hem d'agrair als autors no solament per l'aportació científica que representa, sinó perquè és una petita aportació en un altre terreny: per tenir resultats, per gestionar el patrimoni, per divulgar, per generar recursos, cal primer conèixer, investigar i cal, per tant, invertir en recerca científica, un tema, malauradament, molt mal tractat en aquests moments pels nostres governants. I el projecte Cerro del Villar demostra en aquesta publicació que genera resultats. Esperem que aquest llibre i el guardó a la investigació recentment concedit per la Generalitat de Catalunya a la coordinadora del projecte siguin un petit pas en aquest sentit.

No acabaré aquest comentari sense fer referència a l'esforç que han fet els autors per incorporar els recursos informàtics no solament a la gestió del projecte i l'explotació de les dades, sinó també a la publicació; en aquest sentit, és destacable la inclusió del CD que, d'una forma econòmica, dona sortida a l'etern problema de la divulgació de la base empírica que dona lloc als ulteriors estudis i hipòtesis.

Núria Rafel i Fontanals

Unitat d'Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga
Universitat de Lleida
Plaça Víctor Siurana, 1 - 25003 Lleida

2. M. E. Aubet, "Mainake, la primera Malaka" *Tuvixeddu, la necropoli occidental di Karales. Cagliari 1996* (Della Torre, Cagliari 2000), 27-42.